

'n Sosiaal-wetenskaplike ondersoek na die 'amp' van die ouderling in die Nuwe Testament

E van Eck
Universiteit van Pretoria

Abstract

A social-scientific study of the 'office' of the elder in the New Testament

After discussing the state of the current debate concerning the 'office' of the elder is given, the author presents his own hypothesis, namely that the position of the 'elder' in the New Testament must in the first place be seen as a *pater familias*. This hypothesis is based on two pillars: firstly on the fact that the Jesus-movement in the New Testament happened to exist as house churches, and secondly on the fact that the terms in the New Testament used to describe the *pater familias* are also used to describe the function of the 'elder'.

1. STAND VAN DEBAT

Pelser (1988:1) is van mening dat 'dit eenvoudig nie meer moontlik of legitiem [in die Nuwe Testament] is om die verskillende strukture en bedieningsbenaminge tot een bedieningsstelsel saam te voeg nie'. 'n Ondersoek na die verskillende bedieningsbenaminge in die Nuwe Testament behoort dus volgens hom die verskeidenheid van die verskillende 'ampste' te eerbiedig. Hierdie gevolgtrekking van Pelser is die resultaat van die huidige stand van die debat met betrekking tot die 'ampste' in die Nuwe Testament.

Die wyse waarop die huidige debat metodologies aangepak word, kan kortliks soos volg opgesom word: Die ondersoek na die 'ampste' in die Nuwe Testament in die huidige debat hou verband met 'n beskrywing van die ontwikkelinge in die vroeë Christendom wat van 'n immanente paroesieverwachting wegbeweeg het (vgl Käsemann 1963:237). Breedweg gesien sou dit beteken dat daar eerstens gekyk word na moontlike instellings van 'ampste' by Jesus, tweedens die voorkoms van 'ampste' in die egte Paulusbriewe (1 Tess; 1 en 2 Kor; Rom; Gal; Fil; Filem), derdens die ont-

wikkeling van hierdie ampte in die na-Pauliniese tradisie tot ongeveer aan die einde van die eerste eeu (bv Ef; Luk-Hand; Matt; 1 Pet) met 'n laaste fase dié van die Pastorale Briewe (1 en 2 Tim; Tit). Daar word dus gepoog om die historiese ontstaan en ontwikkeling van die 'ampste' aan te toon (vgl bv Roloff 1965; Lemaire 1973; Pelser 1988). Die resultate van hierdie ondersoek is soos volg:

1.1 Jesus

Jesus self het geen kerk gestig nie en daarom, veral omdat die Jesus-beweging *inter muros* ten opsigte van die Joodse godsdiens van sy tyd tot stand gekom het, het Jesus geen 'ampste' ingestel nie (vgl Bultmann 1968:56-58; Roloff 1978:512). Die sogenaamde Twaalfstal in die Sinoptici (vgl Matt 10:1-4; Mark 3:13-19; Luk 6:12-16) moet as dissipels (volgelingen) van Jesus verstaan word, en nie as 'apostels' nie. Net so moet die Sewetal in Handeling 6:1-7, wat deur die 'twaalf apostels' gekies is, nie as voorlopers van die latere ampte gesien word nie (vgl Pelser 1988:5).

1.2 Paulus

Wat Paulus betref, is die volgende tekste met betrekking tot die verwysing na die moontlikheid van 'ampste' van belang: 1 Korintiërs 12-14; Romeine 12:6-8; Galasiërs 6:6; 1 Tessalonisense 5:12 en Fillipense 1:1. Geleerdes wat uitgaan van die standpunt dat daar reeds in die gemeentes van Paulus 'ampste' bestaan het, verwys gewoonlik na 1 Korintiërs 12:28: *πρῶτον ἀποστόλους, δεῦτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους...* Hieruit word afgelei dat daar ten minste drie 'ampste' by Paulus gefunksioneer het: die 'apostel' as die belangrikste, dan die 'profeet' en laastens die 'leraar' in afnemende hiërargiese volgorde (vgl Hahn 1979:436-437). Die ander minder belangrike bedieninge (wonderdade, gesondmaking, hulpverlening, om leiding te gee en gebruik van vreemde klanke) word by hierdie drie gevoeg in saaklike verband (vgl Pelser 1988:9). Die feit dat Paulus die apostel, profeet en leraar as 'ampste' beskou het, word egter nie deur Romeine 12:6-8 bevestig nie, want daar is die volgorde *προφητεῖαν, διακονίαν, ὁ διδάσκων, ὁ παρακαλῶν, ὁ μεταδιδούς, ὁ προϊστάμενος* en ὁ ἐλεῶν. Hiervolgens is die funksies van onderskeidelik die apostel, profeet en leraar (1 Kor 12:28) om te verkondig, om te dien en om onderrig te gee. Apostolaat val dus weg en *διακονία* word voor lering ingevoeg. Ook in 1 Korintiërs 12:8-10 tref ons 'n ander volgorde aan, asook in 1 Korintiërs 13:1-3. 1 Korintiërs 14:1 skep weer die indruk dat om te profeteer dié gawe van die Gees is waarna gestreef moet word.

Fung (1980:200) en Schelkle (1979:244) is egter van mening dat, alhoewel die volgorde van 1 Korintiërs 12:28 nie deur dié in Romeine 12:6-8 en 1 Korintiërs 12:8-10 bevestig word nie, die voorkoms van *τῷ καθηκόντι* in Galasiërs 6:6, *κοπιῶντας*,

προϊσταμένους ἐν νοουθητοῦντας in 1 Tessalonisense 5:12 en die voorkoms van ἐπισκόποις καὶ διακόνους in Filippense 1:1 tog wel die indruk skep dat daar in die Pauliniese gemeentes bedienings na vore getree het wat op 'n meer gereelde grondslag beoefen is en wat as 'ampte' beskou kan word (vgl ook Hahn 1983:50). Dunn (1975:298) is egter van mening dat al die bedieninge in die gemeentes van Paulus as gawes van die Gees gesien moet word. Iemand het byvoorbeeld nie die gawe van profesie ontvang as 'n gawe wat hy sou 'besit' nie, maar verskillende gawes is aan verskillende persone deur die Gees gegee tydens die samekomste van die gemeente. 'In short, *charisma is more fundamental to community and unity than either office or sacrament*' (Dunn 1975:298). Die gawes was dus 'bediening van die woord' (Pelser 1988:10), en nie 'ampte' in die ware sin van die woord nie (vgl ook Hahn 1979:438). Die gemeentes van Paulus is dus deur die Gees gelei sonder enige 'ampte' wat amp-telik in die gemeentes werksaam was.

Pelser (1988:8) som bogenoemde debat myns insiens korrek op wanneer hy die begrip *charismata* sien as die sambreelterm wat al die bedieningsvorme/bedieningsgawes van Paulus insluit. Hoewel die bestaan van meer gereelde bedieninge dus 'n moontlikheid kon wees, was ook hierdie bedieninge *charismata* aan die gemeente.

In afdeling 5.2.1 sal 'n paar opmerkings oor die moontlikheid vir die bestaan van meer gereelde bedieninge in die Pauliniese gemeentes gemaak word.

1.3 'n Ontwikkeling vanaf Paulus na die Pastorale Briewe toe

Die Brief aan Efesiërs gaan uit van die standpunt dat die apostels en die profete die fondament is waarop die kerk gebou is. Schweizer (1958:98) is van mening dat die apostels en profete in hierdie geval bo die ander bedienaars uitgesonder word, omdat hulle 'heilig' genoem word, 'n gedagte wat nie by Paulus voorkom nie. In Efesiërs 4:11 is daar ook sprake van τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφῆτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους. Pelser (1988:11) is van mening dat hierdie vier (drie) bedieninge op meer gereelde bedieninge dui, die personale vorm daarvan in ag genome. Indien ons hierby die argument aanvaar dat Efesiërs nie van die plaaslike gemeente nie, maar van die universele kerk praat, wil dit lyk of die 'ampte' van evangelis, herder en leraar hier gesien moet word as 'ampte' wat aan die kerk gegee is. Pelser (1988:11), in navolging van Hahn (1979:446), wys ook daarop dat hierdie 'ampte' aan die kerk gegee is om die heiliges toe te rus vir hulle διακονίας (Ef 4:12). 'n Afstand word so tussen die bedienaars en die gemeentelide gesuggereer. Wat Efesiërs 2:20 en 4:11-12 betref, kan dus in beide gevalle 'n ontwikkeling weg van Paulus af aangetoon word.

Die Handeling van die Apostels is om verskeie redes 'n problematiese teks. Alhoewel Handeling die indruk skep dat dit 'n weergawe wil gee van die ontstaan

en ontwikkeling van die vroeë kerk (ca 50-60 n C) kan die tyd van die skrywe van Handeling iewers tussen 85-96 n C gedateer word. Twee wêreld kom dus in die teks voor (die wêreld van die vroeë kerk en die wêreld van die Lukaanse gemeente), wat duidelik blyk uit die feit dat by beide charismaties-entoesiastiese en organisatories-*frühkatholische* tendense in die teks aangetoon kan word. Wat Handeling verder tendensieus maak is die feit dat die skrywer probeer om die vroeë kerk as 'n eenheid voor te stel, terwyl dit duidelik is dat daar taamlike verskille bestaan het tussen die Jerusalem-gemeente (onder leiding van Jakobus), die gemeente in Antiogië (onder leiding van Petrus) en Paulus (kyk Brown & Meier 1983:1-9). 'n Vergelyking tussen Galasiërs 2 en Handeling 15 wys onder andere sekere van hierdie verskille uit.

Meer spesifiek is dit uit Handeling 2-10 duidelik dat verskeie *charismata* met betrekking tot die gemeentelede in Jerusalem werksaam was. Geen 'ampte', behalwe dié van die apostel self, wat as leiers in die gemeente opgetree het, word tot en met Handeling 10 vermeld nie. In Handeling 11:30 word daar egter 'skielik' (aldus Pelser 1988:12) na τῶν πρεσβυτέρων verwys. Die volgende keer wat hierdie ouderlinge aangetref word, is wanneer hulle prominent tydens die apostelkonvent (Hand 15) as 'n groep naas die apostels funksioneer. Wanneer daar in Handeling 16:4 na die besluit (brief) van die apostelkonvent verwys word, word die ouderlinge weer naas die apostels genoem. Ook in Handeling 21:18, na Paulus se laaste reis na Jerusalem, ontvang die ouderlinge en Jakobus vir Paulus. Hulle was dus volgens Lukas 'n duidelike afsonderlike groep naas die apostels.

Pelser (1988:12) meen dat die voorkoms van ouderlinge in Jerusalem verstaan moet word teen die agtergrond van die gemeente van Lukas. Omdat die ouderling in die tyd van Lukas so belangrik was, wil Lukas dus die indruk skep dat hierdie 'amp' nie alleen reeds in die Jerusalem-gemeente gefunksioneer het nie, maar ook dat dit Paulus se gebruik was om in elke gemeente ouderlinge te 'orden' (vgl Hand 14:23; 20:17). Dat ouderlinge egter nie in die tyd van die bediening van Paulus, naas die apostel en die *charismata* gefunksioneer het nie, is vir Pelser duidelik. Hy wys ook daarop dat Paulus in Galasiërs 2 nie melding maak van 'n groep ouderlinge in Jerusalem nie en dat Paulus se waarskuwings aan die ouderlinge in Handeling 20:29-30 teen dwaalleraars 'n tipiese na-apostoliese paranese is (vgl ook Conzelmann 1963:118 in hierdie verband). Die vraag kan ook gevra word hoekom daar in Handeling 13:1-3 net na die profete en leraars in die gemeente van Antiogië verwys word en nie ook na ouderlinge nie.

Volgens Pelser dui Handeling nie op 'n ontwikkeling van die 'amp' vanaf die charismaties-entoesiastiese na die organisatoriese nie. Die latere wêreld van Lukas wat in die teks neerslag vind, suggereer egter dat die 'amp' van die ouderling teen

die einde van die eerste eeu wel bestaan het. Op laasgenoemde gevolgtrekking van Pelser sal weer teruggekom word.

Indien aanvaar word dat die Matteus-evangelie op Siriese bodem, en meer spesifiek in Antiogië ontstaan het, moet daar na aanleiding van Handeling 13:1 aanvaar word dat 'n groep profete en leraars in die gemeente teenwoordig was. Hulle het veral in terme van die samekomste en liturgie van die gemeente gefunksioneer (Brown & Meier 1983:67). Naas hierdie 'leiers' in die gemeente, is dit natuurlik ook moontlik dat Petrus as 'leier' van die gemeente kon funksioneer (vgl Matt 16:17-19). Meier (in Brown & Meier 1983:68-89) is egter van mening dat die hele gemeente, korporatief, verantwoordelik was vir die orde in die gemeente (vgl Matt 18:15-20). Meier stel dit ook duidelik dat Matteus 16:18 nie gesien moet word as apologetiese reaksie ten opsigte van 'n enkele biskop as die hoof van die 'kerk' nie, aangesien sowel Rome as Antiogië teen 85 n C nog nie die enkel-biskop geken het nie (Brown & Meier 1983:66). Indien bogenoemde argumente aanvaar word, sal ons moet aanvaar dat daar, wat Matteus betref, geen ontwikkeling van die ampte ten opsigte van Paulus aangetoon kan word nie.

Pelser (1988:14) en Brown (in Brown & Meier 1983:128-130; kyk ook Brown 1973; Elliott 1981) is van mening dat 1 Petrus teen ongeveer 80 n C geskryf is. Hulle is verder eenstemmig ten opsigte van die feit dat daar 'n verwantskap tussen Paulus (veral Rom) en 1 Petrus bestaan. Volgens 1 Petrus 5:1-5 wil dit lyk of die ouderling reeds 'n vaste instelling geword het, alhoewel daar niks meer van hulle funksie in die gemeente gesê word nie behalwe dat hulle die kudde van God moet oppas (ποιμάνετε) nie. Aan die ander kant kan daar uit 1 Petrus 4:10-11 iets van die *charismata* (λαλεῖ, διακονεῖ) van Paulus afgelei word. Die feit dat al die bediening wat in Romeine 12:6-8 en 1 Korintiërs 12:8-10 voorkom, nie hier genoem word nie, kan die gevolg wees van die feit dat òf al die bediening nie meer bestaan het nie òf dat ons hier met 'n soort konsentrasie van bediening te make het (Dunn 1981:116; Pelser 1988:14). In ooreenstemming met Paulus word elkeen egter opgeroep om sy *charisma* tot voordeel van die gemeente aan te wend. 'Herder' (ποιμήν) en 'opsiener' (ἐπίσκοπος) word slegs op Christus van toepassing gemaak (1 Pet 2:25). 1 Petrus toon dus 'n kerk wat reeds sekere aspekte van die Joods-Christelike kerkorde aangeneem het, maar tog iets van die buigsaamheid van die Pauliniese charismatiese gemeenskap behou het (Dunn 1981:116).

1.4 Die Pastorale Briewe

'n Baie duidelike wegbeweeg vanaf die Pauliniese bedieningstrukture word in die Pastorale Briewe aangetref (kyk Küng 1970; Luz 1974; Sand 1979). Van *charisma* is daar net in twee gevalle sprake (1 Tim 4:14; 2 Tim 1:6), 'maar dit is gereguleer en

het geword tot iets wat permanent verleen is deur middel van die ordening tot 'n amp' (Pelser 1988:13). Die *charisma* is hier, aldus Pelser (1988:13), 'verplaas deur die institusionele ampte wat selfs deur iemand nagestreef kan word'. Ook 'n raad van ouderlinge bestaan (1 Tim 4:14), en 'n gelykskaking van die ἐπίσκοπος en πρεσβύτερος as 'ampte' is bykans voltooi. Die feit dat ἐπίσκοπος wel met 'biskop' vertaal is of as verwysend na die 'amp' van biskop/ouderling geïnterpreteer moet word, is myns insiens 'n vraag. Hieroor later meer in afdeling 5.2.2.4.

Wat verder interessant is, is die feit dat daar heelwat aandag gegee word aan die vereistes (eties en moreel) waaraan die bekleërs van die verskillende 'ampte' moes voldoen, maar dat daar feitlik niks gesê word van hulle funksies en opdragte nie. Ons lees wel dat die ἐπίσκοπος bestuurder (οικονόμος) is van die 'huisgesin van God' (Tit 1:7), dat hy moet sorg dra (προσῆται) vir die gemeente van God (1 Tim 5:17), bekwaam moet kan wees om te onderrig (1 Tim 3:5; Tit 1:9) en teëstanders moet kan weerlê (Tit 1:9). Ook het die ouderlinge 'n regeerfunksie gehad terwyl ander besig was met prediking en lering (1 Tim 5:17).

Volgens Pelser (1988:14) kry ons dus in die Pastorale Briewe die indruk van 'n kerk wat nie 'n versameling of gemeenskap van gelowiges is nie, maar as 'n geïnstitutionaliseerde grootheid wat besig is om hom as sodanig in die wêreld in te rig. Om te kon bestaan as gevestigde grootheid was ordereëls en ampte onontbeerlik, veral om dwaalleer te bestry. Of in kort: In die Pastorale Briewe word die kerk, soos ons dit vandag ken, se bedieningstruktuur teruggevind.

1.5 Opsomming

Indien die resultate en die stand van bogenoemde debat aanvaar word, kan die ontwikkeling van die 'ampte' in die Nuwe Testament in kort soos volg opgesom word: Jesus self het geen 'amp' ingestel nie, insluitende die sogenaamde Twaalfal en Sewetal. By Paulus tref ons hoofsaaklik 'n charismatiese bedieningstruktuur aan, alhoewel daar redelike konsensus bestaan dat die bedieninge van apostel, profeet en leraar op 'n meer gereelde grondslag beoefen is en daarom in 'n sekere mate as 'ampte' gereken kan word. Dat daar sekere leiers in die gemeente was, is ook duidelik.

In die ontwikkeling vanaf Paulus na die situasie in die Pastorale Briewe toe kom aspekte van die Pauliniese bedieningstrukture wel voor, alhoewel nie op 'n eenstemmige wyse nie. In Efesiërs word die 'ampte' van profeet, leraar en evangelis aangetref, asook 'n geïmpliseerde afstand tussen bedienaars en gemeentelede. Handeling 13 skep op sy beurt weer die indruk van 'n vermenging van die Pauliniese en na-Pauliniese, aangesien charismaties-entoesiastiese sowel as *frühkatholische* tendense aangetoon kan word. Matteus skep die indruk dat die hele gemeente korporatief

verantwoordelik was vir die orde in die gemeente, terwyl daar in 1 Petrus weer 'n vermenging van die 'amp' van die ouderling (as herder van die kudde) en die Pauliniese *charismata* voorkom.

By die Pastorale Briewe word daar geheel en al van Paulus wegbeweeg en tref ons die ouderling, diaken en biskop aan. 'Ampsdraers' word georden deur die hande op hulle te lê, terwyl iemand selfs kan begeer om as ouderling 'gekies' te word. Die 'kerk' in die Pastorale Briewe is dus soos die kerk (plaaslike gemeente) van vandag, met die triadiese struktuur van biskop, ouderling en diaken.

2. KRITIESE OPMERKINGS EN HIPOTESE

Bogenoemde stand van die debat met betrekking tot die studie van die 'ampte' in die Nuwe Testament roep myns insiens 'n aantal sake op waaraan krities aandag gegee moet word. *Methodologies* word daar uitgegaan van 'n kronologiese volgorde van die boeke in die Nuwe Testament (d w s in terme van datering) en word daar gepoog om 'n ontwikkeling, al dan nie, van die ampte daar te stel. So word aangetoon dat vanuit Paulus se charismatiese bediening 'n ontwikkeling plaasgevind het, via die nie-Pauliniese tradisie, tot die geïnstitutionaliseerde 'ampte' soos dit in die Pastorale Briewe aangetref word. Hierdie werkwyse is egter nie sonder sy probleme nie. Wat word gemaak met tekste soos Filippense 1:1 en Handeling 11:30? En as die ouderling alreeds 'n 'amp' was teen die tyd dat Handeling geskryf is, hoekom vind iets hiervan nie neerslag in byvoorbeeld 1 Petrus, Hebreërs en Openbaring nie, tekste wat min of meer in dieselfde tyd ontstaan het? Verder veronderstel hierdie metodologie 'n reglynige ontwikkeling van die vroeë kerk vanaf Paulus tot 1 en 2 Timoteus. Dit is 'n benadering wat nie genoeg rekening hou met Rome en Antiogië as twee uiteenlopende strome van ontwikkeling van die vroeë kerk nie (vgl Brown & Meier 1983).

Verder moet daar ook in die huidige ondersoek na die 'ampte' in die Nuwe Testament 'n herwaardering van die *vooronderstellings* van die ondersoek gemaak word. Om in die onderhawige ondersoek te redeneer vanuit begrippe soos 'amp', 'verkieping', 'gemeente' en 'kerk' in terme van wat hierdie begrippe vandag beteken, is anakronisties (dit wil sê om te dink vanuit 'n na-apostoliese perspektief). Die ondersoek na 'ampte' is 'n einde tweede-eeuse, derde-eeuse en na-apostoliese (en na-reformatoriese) vraagstuk. Indien die ondersoek vanuit die vooronderstelling gedoen word dat die ampte, soos hulle vandag daaruit sien, net so na die Nuwe Testament teruggevoer kan word, beteken dit eenvoudig dat die Nuwe Testament gebruik word om te bevestig dat die huidige bedieningsstruktuur van die kerk 'Bybels' is. Dit veronderstel dat die amp van die ouderling, soos ons dit vandag ken, 'n presiese weergawe van die 'ouderling' in die Nuwe Testament was.

'n Verdere konsekwensie van die huidige vooronderstellings wat die debat voorafgaan, is dat dit lei tot reduksionisme. Dit beteken dat daar selektief na sekere 'ampte' gekyk word, terwyl ander bedieningstrukture wat in die Nuwe Testament na vore kom soos byvoorbeeld die evangelis (vgl Ef 4:11-12; 1 Kor 12:28) nie in die huidige debat betrek word nie. Hoekom nie? Omdat dit nie vandag meer 'n amp in die kerk is nie! Die vraag is dus of ons nie onbewustelik toelaat dat ons huidige bedieningstruktuur in die kerk die wyse bepaal waarop ons na die 'ampte' in die Nuwe Testament kyk nie. In afdeling 5.2.2.1 sal hieroor, maar ook oor die begrippe 'verkieping' en 'gemeente' 'n aantal opmerkings gemaak word.

Pelser (1988:1-2) is daarom korrek wanneer hy die mening uitspreek dat die resultaat van die huidige debat dié van verskeidenheid is en die oplossing dié van keuse is. Dit skep egter 'n probleem, want 'n keuse impliseer dat daar tussen Paulus en 'nie-Paulinies' gekies moet word. Omdat die Pastorale Briewe se bedieningstruktuur die keuse is, impliseer dit 'n nie-Pauliniese keuse. En dit roep weer die vraag op na wat sogenaamd waar en vals is.

Die oorsaak van hierdie *impasse* in die huidige debat oor die 'amp' in die Nuwe Testament is daarom die produk van die ondersoek self. Solank die sleutel van die ondersoek, asook die normatiewiteit daarvan, in die ontwikkeling van die 'amp' in die Nuwe Testament as sodanig gesoek word, sal die verskeidenheid altyd die resultaat wees. En die verleentheid.

Juis daarom is dit nodig dat daar na die 'ampte' in die Nuwe Testament vanuit 'n nuwe hoek gekyk moet word. Ons moet uitgaan van die standpunt dat 'ampte' op 'leiers' in die vroeë kerk betrekking het. Om 'n 'leier' te wees, is om 'n 'sosiale status' te beklee, om 'n 'sosiale rol' te vervul, en om dus aan 'n 'sosiale verwagting' te beantwoord. In so 'n ondersoek moet die volgende vrae aan die orde kom: Wat was, sosiologies gesien, die aard van die vroeë kerk? In watter samelewingstruktuur het die vroeë kerk gefunksioneer? Watter rol het die vroeë kerk se verhouding met die sinagoge gespeel in die bepaling van hulle eie identiteit? In watter vorm het die vroeë gemeentes bestaan? Wie het leiding in die vroeë gemeentes geneem? Waar na word verwys as daar van 'kerk' (ἐκκλησία) in die Nuwe Testament gepraat word? Wat beteken dit as Paulus Titus opdrag gee om ouderlinge aan te stel? Hierdie en nog baie ander vrae moet aandag ontvang. In hierdie artikel sal al hierdie vrae egter nie aandag ontvang nie. Dit verg 'n baie meer uitgebreide studie.

My *hipotese* met betrekking tot die onderhawige ondersoek is soos volg: Die 'ampte' in die Nuwe Testament moet as *sosiale rolle* gesien word, en meer spesifiek in terme van die *familiehoof*. Die implikasie van hierdie hipotese is dat die ondersoek uitgebrei sal moet word, te wete dat daar nie alleen gekyk moet word na byvoorbeeld die begrippe πρεσβύτερος en ἐπίσκοπος nie, maar ook na die begrippe

οικοδεσπότης, οἰκονόμος, προϊστῆμι en ποιμήν, dit wil sê begrippe wat dui op sekere sosiale (leiers)rolle in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, en wat volgens my as 'ampte' in die vroeë kerk gesien is.

Die ondersoek na aanleiding van bogenoemde hipotese sal soos volg gedoen word. In afdeling 3 sal 'n aantal metodologiese opmerkings gemaak word, in afdeling 4 sal daar gevra word na die aard van die samelewingstruktuur in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld gekyk word, in afdeling 5 na die familiehoof as 'amp' in die vroeë kerk en in afdeling 6 sal 'n kort opsomming van die resultate van die studie aangebied word. In afdeling 7 sal met 'n aantal slotopmerkings volstaan word.

3. METODOLOGIESE VERTREKpunt: 'N SOSIAAL-WETENSKAPLIKE LEES VAN DIE TEKS

3.1 Inleiding

'n Sosiaal-wetenskaplike lees van 'n teks berus hoofsaaklik op twee belangrike komponente wat in die sosiologiese wetenskap bekendstaan as die onderskeid tussen *emics* en *etics*. Van Aarde (mondeling) stel voor dat hierdie twee terme weergegee kan word in Afrikaans met *emika* en *etika*. Eersgenoemde term verwys na 'from the natives point of view' en laasgenoemde 'from the scholars point of view', dit wil sê die verskil tussen fonemika (*emika*, hoe daar gepraat en gehoor word) en fonetika (*etika* – hoe die vakman voorstel hoedat daar gepraat moet word; vgl van Aarde 1991:16). Na aanleiding van hierdie verstaan van die begrippe *emika* en *etika* verwys die term *emika* na 'n soort sosio-historiese lees van 'n teks, dit wil sê die bymekaarmaak van al die 'rou materiaal' of dan inligting uit alle beskikbare bronne oor 'n gegewe saak (d w s inligting 'from the natives point of view'). Die begrip *etika* verwys op sy beurt weer na 'n sosiaal-wetenskaplike model waarin die *emika* gegiet word (d w s die verwerkte inligting 'from the scholars point of view'). Waar *emika* dus, in ons geval, verwys na al die inligting wat ons oor die 'ampte' in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld kan versamel, dui *etika* op 'n model wat al die versamelde inligting in 'n koherente eenheid saamvat en verklaar.

Metodologiese gespreke sal daar in die onderhawige ondersoek op twee sake gekonsentreer word: Eerstens sal die sosiaal-wetenskaplike model wat gebruik word, uiteengesit word en tweedens sal al die inligting rondom die 'ampte' in die Nuwe Testament (en ander bronne) in terme van hierdie model gelees word.

3.2 'n Sosiaal-wetenskaplike model

Die sosiaal-wetenskaplike model waarvan daar uitgegaan word is dié wat veral van die insigte van die kennissosiologie gebruik maak. Die kennissosiologie gaan van die standpunt uit dat die mens se verstaan van die transendente (die simboliese uni-

versum) neerslag vind in sosiale strukture (die sosiale universum). Volgens Petersen (1985:29-30) kom dit daarop neer dat die sosiale werklikhede in die Nuwe Testament in terme van die kategorieë 'social arrangements' en 'symbolic form' verklar word. Hierdie twee begrippe definieer hy soos volg: 'Social arrangements have to do with the social structures (sosiale instellings – E v E) underlying the social relations comprised by the action of the authors...Symbolic forms, on the other hand, have to do with the overarching cognitive systems, the systems of knowlegde, belief, and value (d w s simboliese universum – E v E), that define these actors' identities and motivate their actions' (vgl Petersen 1985:x). 'n Eenvoudige voorbeeld hiervan is dat ons van God as 'Vader' praat. Die verstaan van die simboliese vind neerslag in die sosiale.

Volgens Malina (1986:152-153) kan daar ten minste drie (of vier) basiese sosiale strukture in enige samelewing aangetoon word, te wete die kulturele (ofte wel familie), ekonomiese, politieke (en godsdienstige). Enige van hierdie sosiale strukture kan as oorkoepelend funksioneer in terme van die ander. So vind ons dikwels in vandag se meer moderne samelewings dat die ekonomiese strukture feitlik alle ander strukture bepaal en beïnvloed. Geld koop politieke mag, en kan selfs die godsdienstige struktuur (en die instellings van hierdie struktuur, te wete die kerk), beheer. Net so kan politieke mag lei na die toegang tot ekonomiese mag. Daar bestaan egter ook samelewings waar families en die hoofde van families kontrole oor die samelewing uitoefen. Hollenbach (1987) is van mening dat die eerste-eeuse Mediterreense wêreld 'n voorbeeld van so 'n samelewing is. In die samelewing van die eerste eeu in die Mediterreense wêreld was godsdiens, ekonomie en politiek dus ingebed in die familie, wat hoofsaaklik bepaal is deur geboorte en nasionaliteit en tot uitdrukking gekom het in die sosiale instelling van die huishouding (vgl Neusner 1987:332; Von Tilborg 1988:207). Die sosiale universum van die samelewing het ook nie sommer net, of dan baie maklik, verander nie.

Hierdie opmerking is in verskeie opsigte nie alleen belangrik vir ons verstaan van die sosiale wêreld van die Nuwe Testament nie, maar bied ook geldige kritiek op die stand van die huidige debat rondom die 'ampte' in die Nuwe Testament. Die huidige debat veronderstel dat 'n ander sosiale universum in die Pastorale Briewe as in die Pauliniese briewe aangetref word. Dit is egter nie moontlik nie. Soos die huishouding die mees fundamentele sosiale instelling in die Israelitiese gemeenskap in die Ou-Testamentiese tyd was, so is dit die geval in die briewe van Paulus en die Pastorale Briewe.

4. DIE HUISHOUDING EN DIE HOOF VAN DIE HUISHOUDING IN DIE EERSTE-EEUSE MEDITERREENSE Wêreld

4.1 *Emika*

Die huishouding was 'n selfvoorsienende eenheid met die *pater familias* aan die hoof daarvan. Die huishouding van die eerste-eeuse Mediterreense wêreld moet ook nie anakronisties met vandag se 'nukleus'-families (bestaande slegs uit vader, moeder en kinders) vergelyk word nie. Die huishouding in die eerste eeu was dié van die 'extended family' (kyk Pilch 1988:33-34), dit wil sê bestaande uit die vader, moeder, die oudste seun en sy familie, sy jonger broers en hulle vroue en families, die onge-troude susters, slawe in die huishouding, asook ander vakmanne wat in diens van die huishouding gestaan het.

Neyrey (1991a, 1991b, 1991c, 1991d) tipeer die aard van die huishouding, asook die familiehoof van die huishouding, soos volg: Aan die hoof van die 'extended family' was die *pater familias*. In 'n samelewing waar die familie die belangrikste kulturele instelling was, het die familiehoof 'n sosiale posisie beklee wat gegrond was op eer, status en respek. Omdat eer slegs kan bestaan in terme van erkenning, is van die kinders in die huishouding in die eerste plek verwag om die familiehoof te eer (vgl Eks 20:12; Deut 5:6; Mal 1:6; Ef 6:1-3). Die wyse waarop kinders hulle vaders geëer het, het veral neerslag gevind in gehoorsaamheid (vgl Gen 27:8, 13, 14; 28:7; Kol 3:21; Ef 6:1) en die wyse waarop die kind 'n vader wat al oud geword het, ekonomies ondersteun het (Sir 3:11-16; Mark 7). Omdat die vader die gawe van lewe aan die kind gegee het, moes hy hom altyd daarvoor dankbaar wees.

Die Bybel is vol voorbeelde van hoe 'n kind sy vader oneer kon aandoen, soos byvoorbeeld om sy vader te vloek (vgl Eks 21:17; Lev 20:9; Spr 20:20), dat die vader hom vir sy kind moes skaam (Spr 28:7), dat die kind sy vader kon besteel (Spr 28:24), hom kon slaan (Eks 21:15) of ongehoorsaam was teenoor sy vader (Spr 5:13). Skaamte is veral op die pad van die familiehoof gebring deur 'n opstandige seun (Deut 21:18-21) of 'n seksueel losbandige dogter (Deut 22:21). Belangrik is die feit dat die eer en aansien wat 'n vader in sy eie huishouding verkry het, die gevolg gehad het dat daar in die breër gemeenskap ook eer en respek aan hom toe-geken is.

Verder het die familiehoof sekere erkende regte en pligte gehad wat deur die gemeenskap van hom verwag is. Die vader moes sorg dat sy kinders opgevoed word in die tradisionele waardes van die gemeenskap, anders het hy nie eer en erkenning in die gemeenskap geniet nie. Die familiehoof moes byvoorbeeld sy seuns aan God toewy (vgl Eks 13:13), sorg dat sy seuns besny word volgens die verbond (vgl Gen 21:4; Lev 12:) en ook sy kinders in die weë van Jahwe grootmaak. Ook moes hy sy

kinders voed en beskerm (Matt 7:9-11; Deut 1:31; Hos 11:1-3). Dit was veral die taak van die familiehoof om sy seun(s) te onderlê in die sosiale verwagtinge van die gemeenskap en die familie (Spr 1:8; 4:1; 23:22) en hulle ook te dissiplineer en te tug (Heb 12:5-9; Spr 3:11-12). Van die familiehoofde is verder verwag om hulle families in die openbare lewe te verteenwoordig en sekere sosiale rolle te vervul op byvoorbeeld die markpiein, in die sinagoge en wat betref regsake by die stadspoort. Die eer en status wat die familiehoof in die openbaar geniet het, is in die eerste plek bepaal deur die eer wat hy in sy eie huis geniet het.

Die persoon in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld was dus nie individualisties ingestel nie, maar groep-georiënteerd. 'n Persoon se identiteit, asook die eer en status wat hy geniet het, is bepaal deur die huishouding waarin hy gebore is. Dit is dan ook nie vreemd dat wanneer daar na iemand verwys is, dit gedoen is in terme van 'Salomo, seun van Dawid' (Spr 1:1) of byvoorbeeld 'Jonatan, seun van Saul' (1 Sam 14:1) nie.

Huishoudings wat byvoorbeeld dieselfde voorvader of bloedlyn met mekaar gedeel het, het dikwels na mekaar uitgereik, en so 'n 'clan' gevorm. 'n 'Clan' was dus 'n aantal verwante huishoudings wat in dieselfde dorpie/nedersetting gewoon het. Alhoewel groot byeenkomste van al die huishoudings saam iets ongewoons was, het dit ook by tye gebeur dat daar oor sake van gemeenskaplike belang, soos byvoorbeeld militêre aangeleenthede, besluit moes word. In so 'n geval het net diegene uit die verskillende huishoudings wat erkende eer en status in die 'clan' gehad het, die byeenkoms bygewoon.

4.2 Die vroeë geloofsgemeenskap as huisgemeente

4.2.1 Etika

Die vraag kan gevra word waartoe bogenoemde gegewens ons bring in terme van die godsdienstige sosiale struktuur van die vroeë kerk. Myns insiens is die huishouding as dominante sosiale instelling van groot belang vir ons verstaan van die vroeë Christelike beweging indien ons aanvaar dat die vroeë gemeentes hoofsaaklik in die vorm van huisgemeentes bestaan het. Breytenbach (1986:50) meen dat die meeste vroeë gemeentes wel in die vorm van huisgemeentes bestaan het (kyk ook Banks 1980; Klauck 1981; Malherbe 1983:69; Meeks 1983:29-31 in hierdie verband). Dit kom dus daarop neer dat die dominante sosiale struktuur van die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, te wete die huishouding, verantwoordelik was vir die vorm wat die vroeë Christelike gemeenskappe, naamlik die huisgemeente, aangeneem het. Die sosiale godsdienstige instelling is dan ook afgelei van die dominante sosiale struktuur en na analogie daarvan gevorm.

Vind ons enige bewyse of inligting in die Nuwe Testament dat hierdie wel die geval was? Die inligting is, om dit stellig te sê, oorweldigend. Paulus, wanneer hy sy briewe aan die onderskeie gemeentes rig, maak telkens van begrippe gebruik wat duidelik daarop dui dat die gemeentes aan wie hy skryf, as huiskgemeentes bestaan het. In 1 Tessalonisense 2:11 sê hy dat hy die Tessaloniërs behandel het 'soos 'n pa sy kinders'. In 1 Tessalonisense 4:9-12 lees ons die volgende: Die gelowiges moet mekaar soos broers (en susters) liefhê, hulle lewens moet 'n saak van eer wees en hulle moet self in hulle lewensonderhoud voorsien, want dan sal hulle eerbare leefwyse ook agting by mense buite die huishouding afdwing. Ook in 1 Tessalonisense 5:12 moet die gelowiges die hoogste agting betoon aan diegene wat so hard onder hulle werk.

Wat 1 Korintiërs betref, is Breytenbach (1986:51) van mening dat Paulus in Korinte ten minste twee huiskgemeentes gestig het, en Apollos ook dieselfde gedoen het (vgl 1 Kor 1:10-17). Dit is moontlik dat die Petrus-groep (kyk Brown & Meier 1983:2-9) ook 'n huiskgemeente gevorm het. Dat dit wel die geval blyk te wees dat daar huiskgemeentes in die tyd van Paulus bestaan het, word duidelik uit die wyse waarop Paulus in hierdie brief met die gelowiges in Korinte praat. Paulus praat met hulle soos 'kindertjies in die geloof' (1 Kor 3:1), hy het hulle 'gevoed' (1 Kor 3:2) en hy wys hulle as 'sy geliefde kinders' tereg (1 Kor 4:14). Ook in 2 Korintiërs 12 en Galasiërs 3:26 en 4:1-7 gebruik Paulus terme wat in analogie met dié van die huishouding staan.

In Romeine is dit veral Romeine 16:5 wat in hierdie verband ons aandag verdien. Hier word uitdruklik aangetoon dat die gemeente in Priscilla en Akwila se huis bymekaar gekom het. Brown & Meier (1983:173) wys onder andere ook op 'the importance of Roman house churches' vir die verstaan van die kerkstruktuur van dié gemeente. Ook 1 Klemens 3:1 en 1 Klemens 21 verwys spesifiek na die huiskgemeentes in Rome.

Wat Paulus betref, kan daar dus met stelligheid beweer word dat die gemeentes aan wie hy skryf, hulle as geloofsgemeenskap georganiseer het na analogie van die dominante sosiale struktuur van die dag, te wete die familiale. Die gemeente was dus 'n huiskgemeente. Neyrey (1991c:5) formuleer hierdie situasie soos volg: 'It would be anachronistic to imagine community public worship either in temple or synagogue by a family, such as we experience in parishes today.'

Ook in Handelingte blyk dieselfde die geval te wees. Uit Handelingte 2:46 lei ons af dat die gelowiges 'van huis tot huis' die gemeenskaplike maaltyd gehou het. In Handelingte 18:7-8, 18:26, 19:9, 20:7-8 en 20:20 staan die huishouding ook sentraal in Paulus se bediening.

In die nie-Pauliniese briewe staan die huisgemeente insgelyks sentraal. Veral Efesiërs 2:18-22 is hier van belang: Paulus praat van die gemeente as die 'huisgesin van God'. Al sou ons aanvaar dat in Efesiërs van die 'universele kerk' gepraat word, is dit duidelik dat die huisgemeente ook as analogie daarvan dien. Efesiërs 5:21-32 handel insgelyks oor aangeleenthede wat die huishouding raak. Alhoewel die indruk geskep word dat hier vir die huishouding geskryf word, moet dit ingesien word dat hierdie woorde in der waarheid op die geloofsgemeenskap gerig is. Die rede hiervoor is dat die geloofsgemeenskap 'n huisgemeente was, of dan 'n gemeente in dié sin dat die gelowiges hulleself na analogie van die huishouding gegroeper en gestruktureer het. Ook in Kolossense 4:15 lees ons van 'n voorbeeld van so 'n huisgemeente, te wete dié van Nimfa.

1 Petrus verskaf verdere begroning vir die stelling dat die vroeë geloofsgemeenskappe hulleself in terme van huisgemeentes georganiseer het. 1 Petrus 1:14 verwys na die gelowiges as 'gehoorsame kinders', 1 Petrus 1:22 dat die gelowiges mekaar as 'broers' ongeveer moet liefhê en so ook 1 Petrus 2:2. 1 Petrus 2:5 sien die gemeente as 'geestelike huis' en in 1 Petrus 2:18 word die bediendes in die huisgemeentes aangespreek. In 1 Petrus 3:1-7 vind ons soortgelyke vermaninge aan die gemeente as wat in Efesiërs 5:21-32 aangetref word. 1 Petrus 4:9 verwys verder na die gasvryheid wat in huisgemeentes, en ook teenoor ander in die 'clan' behoort te bestaan. 1 Petrus 5:5 handel oor die houding wat jonger kinders teenoor hulle vaders en ouer mense in die huishouding moet handhaaf. Omdat die gemeente 'n huisgemeente was, is dit dus nie vreemd dat alle vermaninge in terme van huishoudelike terme beskryf word nie. 'n Vergelyking van Romeine met 1 Petrus (gerig aan gemeentes wat onderskeidelik teen ongeveer 60 n C en 80 n C in Rome bestaan het) bring Brown & Meier (1983:139) dan ook tot die volgende konklusie: 'The Pauline Pastorals and...[the] Petrine pastoral are...similar in the great attention given to households...for Rome with its house churches (Rom 16) as well as for the churches of the Pauline Pastorals, the stability and order assigned by the respective authors for the household pertains to *church* structure.' Dit kom dus daarop neer dat die bedieningstruktuur van hierdie gemeentes in terme van die struktuur van die huishouding verstaan moet word. Hieroor later meer in afdeling 5.2.2.

Ook Hebreërs 3:4, 5:12-14 en 10:19-25 verwys na terme wat eie aan die huishouding is. In Hebreërs 12:5-10 het ons 'n goeie voorbeeld van hoe die simboliese universum neerslag vind in die sosiale universum van 'n bepaalde gemeenskap (met die huisgemeente na analogie van die huishouding): Die tug van die gelowige deur die Vader word vergelyk met die tug van die kind deur sy aardse vader. Hebreërs 13:2, 4 en 7, as laaste voorbeeld uit hierdie brief, sluit nou aan by onder andere die vermanings in Efesiërs 5:21-32; 1 Petrus 3:1-7 en 1 Petrus 4:9. Ook hier word die

gemeentes in terme van huishoudelike reëls vermaan, juis omdat die gemeente as huisgemeente bestaan het. Die sogenaamde huistafels in Efesiërs 6:1-9 en Kolossense 3:18-4:1 moet ook in hierdie lig verstaan word. Hierdie is in die eerste plek vermaninge aan die gemeente, en dan nie aan huishoudings in die gemeente via die gemeente nie, juis omdat die gemeentes (d w s in Kolosse en Efese) huisgemeentes was.

Die laaste voorbeelde kom uit die Pastorale Briewe. Gesien vanuit die stand van die huidige debat, soos in afdeling 1.4 aangetoon, kan verwag word dat hier 'n beduidende verskil ten opsigte van die vorige tekste hierbo gehanteer, aangetoon sal kan word. Alhoewel daar myns insiens wel 'n verskuiwing ten opsigte van die tekste (hierbo behandel) plaasgevind het, blyk die gemeente(s) in 1 en 2 Timoteus en Titus ook huisgemeentes te wees, maar dan net in 'n wyer sin van die woord. Die volgende word hiermee bedoel: Uit 1 Timoteus 3:1-12 (kyk veral 1 Tim 3:5) blyk dit dat die 'ouderling' beide sy huisgesin en die gemeente moet kan beheer. Ook uit 1 Timoteus 5:1-16 (kyk veral 1 Tim 5:16) is dit duidelik dat die gemeente uit 'n aantal huisgesinne bestaan het. Die vraag is dus hoe ons onself hierdie gemeente moet voorstel.

Neyrey (1991b:3; kyk ook Van Aarde 1990b:9) het aangetoon dat die sogenaamde 'extended families' by wyse van handel, huwelike en ander gemeenskaplike belange na mekaar uitgereik het. Bloedlyne het byvoorbeeld 'n belangrike rol gespeel. Neyrey (1991c:5) stel dit soos volg: 'These extended families were related to other families of the same clan through a common ancestor, thus reinforcing a sense of blood solidarity'. Dit kom dus daarop neer dat 'n aantal huishoudings saam 'n fiktiewe huishouding gevorm het. Indien dit wel die geval was, moet daar egter duidelik mee rekening gehou word dat hierdie fiktiewe huishouding (bestaande uit 'n aantal huishoudings) homself gestruktureer het na analogie van die mees dominante sosiale instelling, te wete die huishouding. Dieselfde sosiale reëls het gegeld in hierdie fiktiewe gemeenskap (fiktiewe huishouding) as in die huisgesin. 1 Timoteus 3:15 praat dan ook van die 'huisgesin van God'. Die implikasies wat hierdie verstaan van die gemeente in die Pastorale Briewe inhou vir die verstaan van die 'ampte' in die Pastorale Briewe (kyk bv 1 Tim 4:14; 5:17), sal in afdeling 5.2 aandag ontvang.

Dat die gemeentes in die Pastorale Briewe na analogie van die huishouding gevorm was, kan duidelik uit die strekking van 1 Timoteus 2:8-15 afgelei word: Hier is die pligte van mans en vroue die onderwerp van bespreking en kom dit onder andere met Efesiërs 5:21-32 en 1 Petrus 3:1-7 ooreen. 1 Timoteus 6:1-2 skep dieselfde indruk. In 1 Timoteus 1:2 en 18, asook in 2 Timoteus 1:2 en 2:1 word Timoteus aangespreek as 'my eie kind in die geloof' en 'my geliefde seun'. 2 Timoteus 1:16, 2:20, 3:6 en 4:19, asook Titus 1:4, 1:5-9 en 2:1-9 maak gebruik van terme wat tipies van

die huishouding is. Ook Filemon 2 verwys na die 'gemeente wat gereeld in jou (d w s Filemon se – E v E) huis bymekaarkom'. 1 Timoteus 3:1-7 stel dit ook dat daar, wat die 'ouderling' betref, 'n verband tussen sy eer en status in die huishouding en in die gemeente was. Die gemeente is egter 'huisgesin van God' (1 Tim 3:15), hetsy as huisgemeente of bestaande uit 'n aantal huisgemeentes as fiktiewe huishouding. Dieselfde sosiale determinante en reëls het dus in beide gebied.

5. DIE FAMILIEHOOF AS 'AMP' IN DIE NUWE TESTAMENT

5.1 Inleiding

Op grond van die vorige afdeling kan daar twee konklusies gemaak word: Die vroeë geloofsgemeenskappe het bestaan òf in terme van huisgemeentes òf, indien 'n aantal huishoudings saam 'n geloofsgemeenskap gevorm het, in terme van 'n fiktiewe huishouding na analogie van die gewone huishouding. Die dominante sosiale struktuur was die familiale en daarom was die dominante sosiale instelling die huishouding. In wese het die huisgemeente dus die aard en vorm van die fiktiewe huisgemeente (die huisgesin van God) bepaal.

In hierdie verband meen Meeks (1983:75) dat 'the meeting places of the Pauline groups, and probably most other early Christian groups, were in private houses'. Die redes vir die feit dat die vroeë Jesus-beweging in huise vergader het was ener syds die feit dat die Christene, veral na die val van die tempel in 70 n C, nie meer in die tempel kan aanbid nie, maar andersyds omdat Christene algaande minder toegang tot die sinagoges gehad het. Veral Johannes 12:42 verwys na die feit dat Christene uit die sinagoges geban is (vgl ook Katz 1984:43-76). Volgens Meeks (1983:75) moet die begrip *ἐκκλησία* eiendomlik in terme van die vroeë Jesus-beweging verstaan word. Ook Van Aarde (1990a:251-264) het oortuigend aangetoon dat die vroeë Jesus-beweging hierdie begrip gebruik het om hulle ten opsigte van die *συναγωγή* te onderskei.

Meeks (1983:75) meen dan ook dat die onderskeid tussen die *ἐκκλησία* en die *συναγωγή* daartoe gelei het dat die vroeë Jesus-beweging hulleself in terme van huisgemeentes begin organiseer het, naamlik dit wat die basiese sosiale instelling van die tyd was: '[T]he local structure of the early Christian groups was thus linked with what was commonly regarded as the basic unit of society' (Meeks 1983:75). Ook Osiek (1984:79) meen dat die vroeë Jesus-beweging bestaan het uit 'a movement from temple to household as the model of the Christian structure of worship'. Dit wil dus lyk of daar aanvaar kan word dat die vroeë gemeentes meestal in terme van huisgemeentes bestaan het.

Wie sou aan die hoof van die huisgemeente staan? Op grond van die aard van die sosiale strukture van die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, sou dit myns in-

siens net die familiehoof kon wees. Die aard van die huishouding in die eerste-eeu-se Mediterreense wêreld, met die klem wat geplaas was op gehoorte, bloedlyn en nasionaliteit het dit eenvoudig net nie moontlik gemaak dat iemand anders as die familiehoof die leiding in sowel die huishouding as die huisgemeente sou kon neem nie.

In die geval waar 'n aantal huishoudings (as onderskeie huishoudings deel van 'n bepaalde 'clan') saam 'n fiktiewe huishouding gevorm het, as 'huisgesin van God', moes daar vanselfsprekend ook van 'leiers' sprake wees. Wie sou hier as leiers van die fiktiewe huishouding opgetree het? My mening is dat die verskillende familiehoofde by wyse van eenstemmigheid op grond van onderlinge konsultasie sekere familiehoofde met bepaalde eer en status in die 'clan' as leiers van die gemeente aangewys het. 'Ampte' in vandag se sin van die woord was hierdie posisies egter nie.

Op grond van hierdie konklusie is die saak wat vervolgens aandag ontvang, die vraag na watter begrippe in die Nuwe Testament gebruik is om familiehoofde, as voorgangers in die huishouding sowel as in die huisgemeente, te beskryf. Reeds in afdeling 2 is daar gesuggereer dat die begrippe *πρεσβύτερος*, *ἐπίσκοπος*, *οικοδεσπότης*, *οικονόμος*, *προϊστῆμι* en *ποιμῆν* hier van belang is. 'n Ondersoek na hierdie begrippe behoort ons by die punt te bring dat ons die bedieningstruktuur van beide die huisgemeente en die fiktiewe huisgemeente (d w s die huisgesin van God), soos ons dit in die Nuwe Testament aantref, sal verstaan. Hierdie ondersoek behoort ook aan te toon dat dit anakronisties is om hierdie begrippe as 'ampte' in die kerk te sien, soos tans wel die geval is by meeste Nuwe-Testamentici wat hulle met hierdie ondersoek besig hou.

5.2 Die bedieningstrukture in die Nuwe Testament sosiologies gesien

5.2.1 *πρέσβυς*, *πρεσβύτερος*

Volgens Bornkamm ([s a]:652) is die mees 'algemene betekenismoontlikheid' van *πρεσβύτερος* dié van 'oudste', en wel in 'n positiewe sin. In Hellenistiese samelewings dui *πρεσβύτερος* op sowel die leiers van die gemeenskap waarin hulle woon, as op persone met senioriteit. Dit is verder interessant dat in die Ou Testament die bestaan van die oudste as vanselfsprekend aanvaar word. Volgens Numeri 11:16-18 is dit duidelik dat die oudstes se funksie daarin bestaan het dat hulle die volk moes dien en lei (Bornkamm [s a]:655). In die monargale tydperk kom van die plaaslike oudstes van tyd tot tyd saam om oor gemeenskaplike sake te besluit (vgl Rig 11:5; 1 Sam 30:26). Uit Deuteronomium 19:11-13 is dit duidelik dat die oudstes ook politieke, militêre en juridies posisies beklee het.

Na die ballingskap tree daar egter 'n interessante verskuiwing van die status en funksie van die oudste in. As gevolg van die uitwissing van die verskillende stamme

tree individuele families na vore (Bornkamm [s a]:658). Eer en status begin 'n rol te speel in 'n nuwe gemeenskap, en as gevolg van familiehoofde se eer en status verkry hierdie families aristokratiese status, en wel in 'n positiewe sin van die woord. 'n Familiehoof is dus, na gelang van die eer wat hy van ander ontvang het, 'n bepaalde status in die gemeenskap toegeken.

Die Evangelies weerspieël duidelik hierdie stand van sake. In onder andere Matteus 26:57, Markus 8:31, 14:53 en Lukas 22:52 is dit die familiehoofde wat saam met die skrifgeleerdes en priesterhoofde deelneem aan die gevangeneeming en verhoor van Jesus. Hierdie familiehoofde was persone uit gesiene families wat leiding in die gemeenskap geneem het in terme van sake van gemeenskaplik belang.

Myns insiens moet die die begrip *πρεσβύτερος* in die Nuwe Testament in die lig van hierdie agtergrond verstaan word, asook op grond van die feit dat die *πρεσβύτερος* in die eerste plek as 'n familiehoof van 'n huishouding of dan huisgemeente gefunksioneer het. Pelser (1988:10) se opmerking in hierdie verband, te wete 'dat dit eweneens duidelik is dat daar in die Pauliniese gemeentes...nog nie sprake was van leiersgroepe...nie', is hier ter sake. Dit was sosiologies gesproke, veral in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, onmoontlik dat niemand leiding sou geneem het wat godsdienstige sake raak nie. Indien dit egter ingesien word dat die godsdienstige in die familiële as dominante struktuur ingebed was, is dit net logies dat die familiehoof in die huisgemeente die leiding sou neem.

Die posisie en funksie van die *πρεσβύτερος* in Handelingte kan hier as goeie voorbeeld dien. Volgens Pelser (1988:12) duik die *πρεσβύτερος* skielik in Handelingte 11:30 op. Myns insiens is dit nie die geval nie. Hierdie familiehoofde is reeds teenwoordig in Lukas-evangelie. In Handelingte 11:30 is dit egter die eerste keer dat 'n saak van gemeenskaplike belang na vore tree. Die vroeë geloofsgemeenskap in Handelingte het heelwaarskynlik uit 'n aantal huisgemeentes bestaan. Omdat daar sekere sake van gemeenskaplike belang was tussen die verskillende huisgemeentes, moes iemand leiding neem in die fiktiewe 'huishouding van God'. Handelingte 15 is 'n goeie voorbeeld van hoe leiersrolle in die gemeente gefunksioneer het: Deur berading, besluitneming en konsensus van die hele gemeente (vgl Hand 15:22) is take aan sekere persone opgedra. Dat hulle dalk ook die hande opgelê was om hulle te seën vir hulle taak, is nie uitgesluit nie. Hierdie persone is egter beslis nie in 'amp-te' verkies nie. Op grond van 'n familiehoof se eer en status in die gemeenskap het hy homself as 't ware self 'gekies' om 'n leidende rol in te neem. Uit Handelingte 16:4 en 21:8 kan afgelei word by watter sake hierdie leiers in die gemeente betrokke was. Dat hierdie werkwyse na aanleiding van die voorbeeld van die Joodse sinagoge gefunksioneer het, is ook moontlik. Die aanstel van *πρεσβύτεροι* (Hand 14:23) deur Paulus (en Barnabas) op sy laaste sendingreis, asook die *πρεσβύτεροι* van

Efese wat Paulus in Handeling 20:17 toespreek, moet ook in hierdie lig geïnterpreteer word. Daar moet egter altyd in gedagte gehou word dat hierdie persone nie πρεσβύτεροι genoem word omdat hulle deur die gemeente aangestel is om gemeenskaplike sake te hanteer nie, maar in die eerste plek omdat hulle πρεσβύτεροι in hulle eie huisgemeentes en huishoudings was. In gemeenskaplike sake het hulle slegs as 'n 'raad van ouderlinge' opgetree. Dit is dus 'n geval van persone wat familiehoofde/πρεσβύτεροι was in individuele huishoudings, maar in gemeenskaplike sake as raad gefunksioneer het. Benoeming tot hierdie 'raad' op grond van die erkenning van eer en status 'maak' so 'n persoon nie πρεσβύτερος nie. Hy was dit reeds op grond van die feit dat hy familiehoof van 'n huisgemeente was. Die πρεσβύτερος was dus 'n sosiale rol met 'n bepaalde eer en status daaraan gekoppel.

Laasgenoemde standpunt vind verdere grond in 1 Petrus 5:1-4. Hier noem Petrus (as apostel – vgl 1 Pet 1:1) homself 'n συμπρεσβύτερος. Soos hy wag hou oor die kudde van God, so moet die πρεσβύτεροι. Indien ons hier rekening hou met die feit dat die gemeentes in 1 Petrus heelwaarskynlik huisgemeentes was (kyk afdeling 4.2), is dit duidelik dat familiehoofde hier aangespreek en vermaan word. Ook die feit dat hulle dit 'gewillig' moet doen en nie uit dwang nie, moet hier verstaan word in die lig daarvan dat die familiehoof van die Christelike huishouding in wese πρεσβύτερος was, en daarom 'gewillig' die voorbeeld moet stel.

Die Pastorale Briewe, wat gewoonlik as die sterkste begroning dien vir die geïnstitusionaliseerde 'amp' van die ouderling, bied, ironies genoeg, juis die sterkste getuienis aan dat dit inderdaad nie die geval was dat die 'amp' van die ouderling in vandag se terme net so in die Nuwe Testament terug te vind is nie. In afdeling 4.2 is reeds aangetoon dat dit veral uit 1 Timoteus 3:5 en 1 Timoteus 4:16 duidelik is dat die πρεσβύτερος op twee terreine gefunksioneer het, te wete in die huisgemeente asook in die fiktiewe huishouding van God. Die verband tussen hierdie twee 'werksterreine' van die πρεσβύτερος vind ons in 1 Timoteus 3:1. Hier sien ons dat iemand in werklikheid kan 'begeer' om ouderling te wees. Myns insiens moet hierdie teks so verstaan word: Die familiehoof/πρεσβύτερος in die huisgesin moet in die eerste plek poog om goeie orde in sy eie huis te handhaaf. Dit kom daarop neer dat sy vrou en kinders aan hom gehoorsaam moet wees en altyd so optree dat daar nie skaamte oor sy huis en dus oor homself, gebring word nie. Indien hy wel daarin slaag om sy eie huis goed te beheer, sal hy eer, aansien en status in die gemeenskap geniet. So 'n πρεσβύτερος is dan inderdaad ook geskik om leiding te neem in die fiktiewe 'huisgesin van God'. Hy kan begeer om hierdie taak te verrig, omdat hy daarvoor kwalifiseer en sy eer en status daardeur verder verhoog word.

1 Timoteus 5:17 moet dan ook in die lig hiervan verstaan word. Die dubbele erkenning wat 'n πρεσβύτερος moet kry, het te make met die feit dat hy as πρεσβύτε-

πος in sy eie huishouding eer verdien, maar ook erkenning verdien vir die wyse waarop hy as πρεσβύτερος in die breër geloofsgemeenskap 'n voorbeeld stel.

Literatuur uit die na-apostoliese tradisie bevestig ook bogenoemde standpunt. Alhoewel die πρεσβύτερος by 1 Klemens (96 n C) duidelik as ampsdraers in die gemeente funksioneer, word sy funksie as ampdraer slegs in verband gebring met sakramentele funksies in die gemeente, dit wil sê in terme van 'n kultiese bediening. Ignatius (175-200 n C) ken reeds die triadiese bedieningstruktuur van biskop, ouderling en diaken. By Polikarpus (150 n C), wat in baie opsigte met Ignatius ooreenkom wat die 'ampte' betref, kom vreemd genoeg geen biskoppe voor nie, maar wel die πρεσβύτερος (om familiehoof te wees was een van sy funksies). By Origenes (203-231 n C) word die πρεσβύτερος nie gesien as iemand wat 'n amp beklee nie, maar as iemand wat betroubaar die oorgelewerde Woord kan verkondig. Beide Klemens Aleksandrinus (180-216 n C) en Origenes gebruik die term 'vader' vir die πρεσβύτερος (vgl Bornkamm [s a]:677-680). Iets van die πρεσβύτερος, soos gesien in die Nuwe-Testamentiese tydvak, kom dus hier na vore.

Ook Louw & Nida (1989:542-543), in hulle semantiese hantering van die woord πρεσβύτερος, definieer πρεσβύτερος^b as 'a person of responsibility and authority in matters of socio-religious concerns'. Indien ons ook in gedagte hou dat Louw & Nida πρεσβύτερος^b onder die semantiese veld *Religious Activities* en onder die subveld *Roles and Functions* hanteer, is dit duidelik dat hulle die begrip πρεσβύτερος^b by implikasie as 'n sosiale rol interpreteer.

Om op te som: Die begrip πρεσβύτερος in die Nuwe Testament dui in die eerste plek op die oudste, die familiehoof. Die aard van die familiale struktuur in die tyd van die Nuwe Testament het eenvoudig net nie daarvoor voorsiening gemaak dat iemand anders as die familiehoof in sy eie huishouding, as huisgemeente, die leiding kon neem nie. Die familiehoof was dus πρεσβύτερος uit die aard van sy vaderskap. Hy was nie daartoe verkies nie. Die wyse waarop hy sy huishouding hanteer het, het aan so 'n familiehoof bepaalde eer en status in die gemeenskap ('clan') besorg, wat hom geskik gemaak het om ook in die 'clan' as fiktiewe huishouding van God leiding te neem. 'n Familiehoof is egter nie tot hierdie posisie in 'n 'amp' verkies nie, maar deur konsensus aangestel (wat 'n direkte gevolg was van die eer en status wat so 'n familiehoof geniet het) om leiding te neem in sake van gemeenskaplike belang van die 'clan'.

5.2.2 Die familiehoof as ποιμήν, προϊστάμενος, οἰκονόμος en ἐπίσκοπος

Indien bogenoemde argument aanvaar word, naamlik dat die begrip πρεσβύτερος in die eerste plek dui op die sosiale rol van die familiehoof, is die konsekwensie daarvan dat daar ook na verwante terme in die Nuwe Testament gekyk moet word

wat met die sosiale rol van familiehoof in verband gebring kan word. Sou dit die geval wees dat hier verwante terme deur die Nuwe Testament ook in verband met die sogenaamde 'ampste' gebring word, versterk dit dus die genoemde hipotese.

5.2.2.1 ποιμήν

In die Ou Testament word die woord ποιμήν hoofsaaklik gebruik om die verhouding tussen Jahwe en sy volk uit te druk. In Jeremia word die term egter ook gebruik vir politieke en militêre leiers (Jeremias [s a]:487).

Ten opsigte van die gebruik van ποιμήν in die Nuwe Testament is daar twee buite-Bybelse bronne wat in hierdie verband van belang is. In die *Damaskus Gemeenskapsreël* (kyk Vermes 1977:48-51) word daar van die ποιμήν gesê 'that he should pity the members of the community as a father does his children...their offences; as a shepherd his flock' (Damaskus 13:9-11; kyk Jeremias [s a]:489). Ook in die Psalms van Salomo 17:40 kom dieselfde gedagte na vore. Volgens Jeremias ([s a]:489-450) is 'this comparison of the leader of the community with the shepherd the closest analogy to the similar statements in the NT'. Dit is verder interessant dat die term ποιμήν in hierdie verband nêrens in die rabbynse geskifte voorkom nie. Jeremias ([s a]:489) konkludeer op grond hiervan dat die rabbynse geskifte hierdie begrip doelbewus vermy omdat dit 'n term is wat uitsluitlik deur die vroeë Christelike gemeente(s) gebruik is.

Indien Jeremias korrek is, beteken dit dat die verwysing na ποιμένας in Efesiërs 4:11 wel moontlik op 'n sosiale rol in die huishouding/huisgemeente kan dui, of dan in die geval van Efesiërs, na die fiktiewe 'huisgesin van God'. Hiermee word nie geïmpliseer dat die apostel, profeet, leraar en evangelis wat saam met ποιμένας in Efesiërs 4:11 genoem word, bloot tot sosiale rolle gereduseer moet word nie. Die afleiding wat wel gemaak word is dat, omdat ποιμήν se wortels duidelik in terme van die huishouding teruggevind kan word, die ander 'ampste' wat in Efesiërs 4:11 genoem word ten minste gesien moet word as godsdienstige funksies in die 'huishouding van God'. En as dit waar is, speel sake soos eer en status beslis 'n rol. Soos in die geval van πρεσβύτερος moet die ποιμήν nie as 'n 'amp' gesien word nie, maar as 'n familiehoof met 'n bepaalde godsdienstige sosiale rol.

Laasgenoemde konklusie word veral versterk indien daar na 1 Petrus 5:1-2 en Handeling 20:28 gekyk word. By eersgenoemde word ποιμάνετε met die funksie van die πρεσβύτερος in verband gebring en in Handeling 20:28 met die funksie van die ἐπίσκοπος. Beide die funksie van die πρεσβύτερος en die ἐπίσκοπος was dus dié van die ποιμήν, dit wil sê, om soos 'n herder (pa) oor die kudde (huishouding) te waak. Louw & Nida hanteer myns insiens ποιμήν, saam met ἐπίσκοπος

en πρεσβύτερος heeltemal korrek as rolle en funksies onder die semantiese veld *Religious Activities*.

5.2.2.2 προϊστάμενος

'n Ondersoek na die werkwoord προϊστημι se betekenisomtylikhede en funksies in die Nuwe Testament lewer die volgende op: In buite-Bybelse Griekse literatuur word die term προϊστημι gebruik om 'n handeling van versorging en leiding, veral in die huishouding uit te druk (Kyk Reicke [s a]:700-701). Kom dieselfde gebruik van hierdie begrip in die Nuwe Testament voor?

In die Nuwe Testament kom die woord προϊστημι agt keer voor. In Romeine 12:8 word προϊστάμενος genoem saam met ander gewes soos profesie, diens, en leiding. Reicke ([s a]:701) is van mening dat ὁ προϊστάμενος hier as 'n lid van 'n aparte groep gesien moet word wat spesiaal die opdrag het om vir die gemeente te sorg. Hierdie afleiding van Reicke is korrek, alhoewel hyself nie die implikasies daarvan insien nie. Myns insiens verwys ὁ προϊστάμενος hier na die familiehoofd(e) van die huisgemeente(s) in Romeine. Dit kan veral afgelei word uit die feit dat hierdie funksie ἐν σπουδῇ gedoen moet word. Omdat dit die plig van die familiehoof was om vir die huishouding te sorg, moes hy daarteen waak om dit as plig sonder toewyding te doen. 1 Tessalonisense 5:12 stel dit dan ook duidelik dat diegene wat as προϊστάμενους oor die huisgemeente die wag hou en lei, gerespekteer en geëer moet word. Die klem val dus nie op die προϊστάμενος se rang of outoriteit nie, maar op sy pastorale funksie in die huishouding of huisgemeente (kyk Reicke [s a]:702).

In 1 Timoteus 3:4-5, 8 en 12, asook in 1 Timoteus 5:17, word die (sosiale) verwagtinge wat aan sowel die πρεσβύτερος as die ἐπίσκοπος gestel word, direk in verband met προϊστάμενος gebring, dit wil sê 'om te lei en te sorg'. Volgens Reicke ([s a]:702) impliseer die genoemde tekste uit 1 Timoteus dat die πρεσβύτερος en die ἐπίσκοπος slegs as aanvaarbaar gevind en as sodanig erken sal word indien beide in staat is om die huisgesien te beheer (προϊστάμενος). Alhoewel dit nie hier om die uitoefening van mag/gesag in die eerste plek gaan nie, is dit duidelik dat 'the author certainly has in view the authority of the head of the household' (Reicke [s a]:702).

Soos in die geval van ποιμήν moet προϊστάμενος dus in die eerste plek gesien word as 'n funksie van die vader in die huishouding. Omdat hierdie funksie in verband gebring word met die funksie van die πρεσβύτερος en die ἐπίσκοπος en selfs die funksie van die πρεσβύτερος en die ἐπίσκοπος daaraan gelyk stel, kan die geldige afleiding gemaak word dat die πρεσβύτερος en die ἐπίσκοπος as familiehoof van die huisgesin/huisgemeente gesien kan word.

5.2.2.3 οἰκονόμος

Reeds in Afdeling 4.2 is aangetoon dat die meeste vroeë gemeentes huisgemeentes was. Ook Michel ([s a]:130) stem hiermee saam wanneer hy van mening is dat 'primitive Christianity structured its congregations in families, groups and houses'. Voorbeelde van sulke huisgemeentes is die huis van Stefanus (1 Kor 1:16), die huis van Filemon (Filem 2), die huis van Kornelius (Hand 11:14), die huis van Lidia (Hand 16:15), die huis van die tronkbewaarder van Filippi (Hand 16:31), die huis van Krispus (Hand 18:8) en die huis van Onesiforus (2 Tim 1:16). Uit Handeling 2:46 kan afgelei word dat die gemeenskapsmaaltyd in huise geëet is, en uit Handeling 5:42 is dit duidelik dat die evangelie van huis tot huis vekondig is.

Aan die hoof van die οἶκος was die οἰκονόμος. Louw & Nida (1989:520-521) sien die semantiese betekenis van οἰκονόμος as 'to manage and provide for a household...to command and give leadership to a household'. Die οἰκονόμος was dus in die eerste plek die familiehoof. Ook in buite-Bybelse Griekse literatuur blyk die betekenis van οἰκονόμος 'house-keeper', 'householder', 'estate-manager' of 'steward' te wees (kyk Michel [s a]:149).

Wat interessant is, is dat οἰκονόμος, soos in die geval van ποιμὴν en προσηγορεύμενος, met die funksie van die sogenaamde 'ampte' in die vroeë huisgemeentes in verband gebring kan word. In 1 Titus 1:7 word die ἐπίσκοπος as οἰκονόμος getipeer, en in 1 Petrus 4:10-11 word die gelowige getipeer as iemand wat die gawe van die genade ontvang het en daarom die gawe as οἰκονόμος moet gebruik. Opmerklik hier is ook die uitruiling van die terme οἰκονόμος en δοῦλος. Hierdie uitruiling van terme kom ook in Matteus 25:45 en Lukas 12:42 voor. Die ἐπίσκοπος was dus οἰκονόμος, maar ook δοῦλος, dit wil sê, die ἐπίσκοπος se wese het daarin bestaan om te dien. Op grond van laasgenoemde is dit dan ook nie moeilik om die ἐπίσκοπος as familiehoof te sien nie, omdat die familiehoof se eerste plig teenoor sy huisgesin was om te dien, dit wil sê om hulle te versorg en te voed. Ook in Ignatius en Polikarpus 6:1 kom dit duidelik na vore dat die ἐπίσκοπος se funksie hoofsaaklik daaruit bestaan het om δοῦλος te wees.

5.2.2.4 ἐπίσκοπος

Volgens Oepke ([s a]:600) is ἐπίσκοπος in sekulêre Griekse bronne uit en uit 'n sosiologiese term. Syns insiens word ἐπίσκοπος in hierdie bronne, asook in die Septuagint slegs gebruik indien dit dui op 'n handeling van versorging wat gerig is op 'n ander persoon of persone: '[P]rotective care, however, is still the heart of the activity which men pursue as ἐπίσκοποι' (Oepke [s a]:610). Ook Louw & Nida sien die betekenis van die begrip ἐπίσκοπος as 'the position of one who has responsibility for the care of someone' (Louw & Nida 1989:462). Die ἐπίσκοπος se wesenlike ken-

merk kom dus tot uitdrukking in die versorging van ander, dit wat die taak van die familiehoof in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld was.

Die begrip ἐπίσκοπος kom vyf keer in die Nuwe Testament voor. In 1 Petrus 2:25 dui dit op Christus. Interessant is dat in hierdie konteks 'n feitlike gelykstelling tussen ἐπίσκοπον en ποιμένα voorkom. Hierdie gelykstelling word ook teruggevind in Handeling 20:28, wanneer Paulus die πρεσβύτεροι in Efese toespreek. Die wyse waarop hulle as ἐπίσκοποι in die gemeente moet optree moet ποιμαίνειν wees. Hulle is dus slegs ἐπίσκοποι indien hulle die gemeente soos herders lei. In hierdie verband is Oepke dus korrek wanneer hy die funksie van die ἐπίσκοποι soos volg formuleer: 'They are elders in status [not in virtue of their age but in virtue of their position and accreditation], and they are bishops [sic] in responsibility' (Oepke [s a]:616). Laasgenoemde opmerking van Oepke stel dit duidelik dat die ἐπίσκοπος as die familiehoof gesien moet word wat die huishouding moet versorg en dien. Filippense 1:1 wat so vroeg as 60 n C van die ἐπίσκοπος praat, kan myns insiens alleen in hierdie lig verstaan word.

Die voorkoms van ἐπίσκοπος in 1 Timoteus 3:1 en Titus 1:5-9 moet ook in hierdie verband geïnterpreteer word. Die feit dat die ἐπίσκοπος aan sekere funksies/verantwoordelikhede in sy eie huis moes voldoen, dui daarop dat hy in die eerste plek familiehoof was. Ook moet daar nie enige verskil gesien word in die 'amp' van die ἐπίσκοπος en die πρεσβύτερος nie (kyk ook Pelser 1988:13-14).

6. SAMEVATTING

Die hipotese is op die tafel geplaas dat die 'amp' van die πρεσβύτερος en vir alle praktiese doeleindes die 'amp' van die ἐπίσκοπος, nie as 'ampte' in die vroeë kerk gesien moet word nie, maar wel in terme van die sosiale rol van die familiehoof geïnterpreteer moet word. Hierdie hipotese is op twee wyses begrond:

Eerstens, uitgaande van die familiale struktuur as die dominante in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld is die konklusie gemaak dat die eerste gemeentes as huisgemeentes bestaan het. Die mens van die eerste-eeuse Mediterreense samelewing was nie 'n individualistiese wese nie, maar het 'n 'diadiese' persoonlikheid gehad. Met 'diadies' word bedoel dat die mens in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld nooit alleen, dit wil sê sonder die gesinslede rondom hom, kon bestaan nie. Hy het slegs bestaan in terme van die huisgesin waarin hy gebore is. Indien iemand nie deel was van 'n erkende huisgesin nie, is so 'n persoon gewoonlik as 'n sosiaal-veragte beskou. Kinders sowel as vaders moes aan sekere rolverwagtings voldoen. Die vader se sosiale rol het basies daaruit bestaan dat hy sy huis sou beheer en vir sy huis sou sorg. Indien hy aan hierdie rolverwagting voldoen het, was hy 'pa'. As gevolg van die beskerming van die huishouding, asook die verkryging van eer en sta-

tus, was die huishouding 'n 'close-knit'-gesin. Indien so 'n huisgesin as huisgemeente bestaan het (kyk afdelings 4.1 & 4.2) was dit sosiologies ondenkbaar dat 'n ander persoon as die familiehoof die hoof/leier van die huisgemeente sou wees. Om hierdie rede was die *πρεσβύτερος* dus in die eerste plek familiehoof.

Indien daar 'n aantal huisgemeentes in 'n 'clan' (dorp) was, het hulle van tyd tot tyd ook saamgekom, onder andere om die gemeenskapsmaaltyd te eet. Logies moes iemand hier die leiding neem. Van die familiehoofde, wat 'n bepaalde eer en status in die 'clan' geniet het, het hierdie funksie vervul. Om hierdie posisie te kon beklee, was in die eerste plek nodig dat die familiehoof sy eie huisgesin kon beheer. Die Pastorale Briewe is hiervan 'n goeie voorbeeld. Hierdie familiehoofde is volgens berading en op grond van onderlinge konsensus 'aangestel', en het die 'clan' ook wat betref gemeenskaplike sake van belang, hetsy godsdienstig, ekonomies of polities, verteenwoordig. Na-apostoliese begrippe soos 'amp' en 'verkieping' was dus vreemd aan hierdie tyd.

Tweedens het 'n ondersoek van die begrippe *ποιμήν, προϊστάμενος, οἰκονόμος* en *ἐπίσκοπος* aangetoon dat hierdie begrippe in die eerste plek verwys na die funksies en rolle van die familiehoof in die huishouding. Daar is ook aangetoon dat hierdie begrippe telkens in verband gebring word met die sogenaamde 'ampte' in die Nuwe Testament. Of anders gestel: Die wese en funksie van die *πρεσβύτεροι* is geleë in die feit dat hy *ποιμένες, προϊστάμενες, οἰκονόμοι* en *ἐπίσκοποι* was. Die feit dat die funksies van die *πρεσβύτερος* beskryf word in terme van die funksie van die familiehoof versterk dus die hipotese dat die *πρεσβύτερος* in die eerste-eeuse Mediterreense wêreld, dit wil sê die wêreld van die Nuwe Testament, in die sosiale rol van die familiehoof gesien moet word.

Dit is dan juis ook om hierdie rede dat daar, veral in die Pastorale Briewe, nie baie aandag gegee word aan die funksies van die *πρεσβύτερος* nie (kyk Pelser 1988: 13). Omdat die funksies en verpligtinge van die familiehoof kllarbyklik so bekend was, word dit nie hier genoem nie.

7. SLOTOPMERKINGS

Tans bestaan daar in sekere kringe 'n negatiewe houding ten opsigte van die sosiaal-wetenskaplike metode van teksinterpretasie. Sommige teoloë huldig die mening dat die vooronderstellings van hierdie metode (soos bv om uit te gaan van die familiële as die dominante sosiale instelling in die Nuwe Testament) uit en uit die resultate bepaal. Die standpunt wat ingeneem word, is dat terwyl daar 'n vraagteken oor die veronderstellings geplaas kan word, die resultate van hierdie metode ook bevraagteken moet word. Die 'wetenskaplike' geloofwaardigheid van enige metode is egter ook geleë in onder andere die moontlikheid om verklarend te werk te gaan. Wat

betref die vraag na die 'amp' van die ouderling in die Nuwe Testament, is ek van mening dat bogenoemde sosiologiese lees van die teks 'n beter verklaring van die probleem bied as wat tans die geval is soos in afdeling 1 beskryf.

Een saak is egter duidelik: Die amp van die ouderling soos dit vandag in die kerk bestaan, is nie net so terug te vind in die Nuwe Testament nie. Die begrippe 'amp' en 'verkiesing' is daarom, indien dit uit vandag se bedieningstruktuur op die Nuwe Testament teruggeprojekteer word, anakronisties van aard. Om dus die teks te van die Nuwe Testament te gebruik as legitimering vir ons huidige verstaan van die amp van die ouderling is nie moontlik nie.

Bogenoemde studie lewer myns insiens egter nie net negatiewe resultate nie. Waar die huidige debat, soos in afdeling 1 beskryf, lei tot 'n veelheid van bedieningsstrukture in die Nuwe Testament, daar toon die resultate van hierdie ondersoek aan dat die Nuwe Testament ons tog 'n eenvormige beeld bied van hoe die 'amp' van die $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\varsigma$ in die eerste eeu daar uitgesien het. Pelsner (1988:1) se uitgangspunt dat daar aanvaar moet word dat dit eenvoudig nie meer moontlik is om die verskillende strukture en bedieningsbenaminge tot een bedieningsstelsel saam te voeg nie, kan dus nie sonder meer aanvaar word nie.

Die belangrike vraag is egter wat ons met bogenoemde konklusies ten opsigte van die $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\varsigma$ moet maak indien ons dit aanvaar as 'n legitieme beskrywing van die 'amp' van die $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\varsigma$ in die Nuwe Testament. Sou dit beteken dat ons die amp van die ouderling, soos ons dit vandag ken, moet aanpas by bogenoemde beeld wat ons van die $\pi\rho\epsilon\sigma\beta\acute{\upsilon}\tau\epsilon\rho\varsigma$ gekry het? Sou hierdie aanpassing op sy beurt weer beteken dat ons nou 'n meer 'Bybelse' ampsbeskouing sal hê? Hierop moet daar negatief geantwoord word. Die kerk se bedieningstruktuur moet funksioneel in terme van die eise van die dag wees. Of dit 'Bybels' is of nie, behoort nie die vraag te wees nie. Die resultate van bogenoemde studie toon immers duidelik aan dat die bedieningstruktuur in die eerste eeu juis hieraan voldoen het: Dit was funksioneel in terme van die sosiale strukture van die dag.

Dit staan die kerk egter ook vry om, indien die sosiale struktuur van die dag dit vereis, sy bedieningspatroon aan te pas en te vorm na aanleiding van die resultate hierbo aangetoon. Myns insiens is dit, wat ons huidige verstaan van die amp betref, nie alleen noodsaaklik nie maar ook moontlik. In hierdie verband verdien die volgende sake aandag: In die kerk word daar ook vandag, al is dit hoe onbewustelik, met die familiële as die dominante struktuur gewerk. Voorbeelde hiervan is die doopbelofte van die ouers, die wyse waarop daar huisbesoek gedoen word, die wyse waarop families saam in die erediens kom, die hele aangeleentheid rondom die verbondsteologie wat ons in die kerk preek, asook die feit dat wyke uit huisgesinne bestaan.

Sou dit dus verkeerd wees om van 'n wyk te verwag om deur middel van beraiding en onderlinge konsensus 'n eie ouderling aan te stel? Watter kwaliteite sal so iemand moet hê? Om aangestel te word sal hy beslis 'n bepaalde status en eer in ten minste die wyk moet hê om as ouderling te kan dien. Sy leer en lewe sal van so aard moet wees dat ander hom as ouderling sal wil aanstel. Hy sal sy eie huis moet kan beheer, asook die respek van sy eie huis moet geniet.

Watter gevolge sal dit inhou vir sy bediening? Sal hy meer deur die wykslede aanvaar word? Sal hy met meer vrymoedigheid die wyk met die Woord kan bedien omdat hulle hom as ouderling wil hê? Sal hy buite die grense van die wyk kan woon?

Wat sal die ouderling se ampsbediening behels? In die eerste plek logies die bediening van die Woord. Dit is die 'brood' waarmee hy sy huishouding versorg. Dit veronderstel dat hy ook die 'huisgesin van God' soos sy eie huisgesin sal versorg. Die gemeente sal hiervoor die middele moet verskaf, ook wat verwaarloosde kinders en bejaardes betref. Sou dit beteken dat laasgenoemdes, soos in die verlede, in tehuise geplaas kan word?

Om op te som: Indien die kerk die 'amp' van die ouderling soos hierbo uiteengesit as bedieningspatroon kies (as sou dit meer 'Bybels' wees), sal die kerk die volle konsekwensies daarvan in gedagte moet hou.

Literatuurverwysings

- Banks, R 1980. *Paul's idea of community: The early house churches in their historical setting*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Breytenbach, C 1986. Die konflikte in die kerk te Korinte en die eenheid van die liggaam van Christus, in Breytenbach, C (red), *Eenheid en konflik*, 49-61. Pretoria: NG Kerkboekhandel.
- Bornkamm, G [s a] s v πρεσβύτερος. ThWNT.
- Brown, R E 1973. 'Not Jewish Christianity and Gentile Christianity, but types of Jewish/Gentile Christianity.' *CBQ* 45, 74-79.
- Brown, R E & Meier, J P 1983. *Antioch & Rome: New Testament cradles of catholic Christianity*. London: Geoffrey Chapman.
- Bultmann, R 1968. *Theologie des Neuen Testaments*. 6. Aufl. Tübingen: Mohr.
- Conzelmann, H 1963. *Die Apostelgeschichte*. Tübingen: Mohr. (HNT 7.)
- Dunn, J D G 1975. *Jesus and the Spirit*. London: SCM Press.
- 1981. *Unity and diversity in the New Testament: An inquiry into the character of earliest Christianity*. London: SCM Press.
- Elliott, J H 1981. *Home for the homeless*. Philadelphia: Fortress.

- Fung, R Y 1980. Charismatic versus organized ministry?: An examination of an alleged antithesis. *EvQ* 56, 3-20.
- Hahn, F 1979. Charisma und Ampt: Die Diskussion über das kirchliche Amt in Lichte der neuentestamentlichen Charismenlehre. *ZThk* 76, 419-449.
- 1983. Berufung, Amptsübertragung und Ordination im ältesten Christentum, in Ganozcy, A, Hahn, F, Lazareth, W H, Lohff, W, Schnackenburg, R, Schütte, H & Sykes, S, (Hrsg), *Der Streit um das Amt in der Kirche: Ernstfall der Ökumene*, 37-61. Regensburg: Pustet.
- Hollenbach, P 1987. Defining rich and poor: Using social sciences, in Richard, K H (ed), *SBL 1987 Seminar Papers*, 50-63. Atlanta: Scholar Press.
- Jeremias, J [s a]. sv ποιμήν. ThWNT.
- Käsemann, E 1963. Paulus und der Frühkatholizismus, in Käsemann, E (Hrsg), *Exegetische Versuche und Besinnungen II*, 239-252. Göttingen: Vandenhoeck.
- Katz, S T 1984. Issues in the separation of Judaism and Christianity after 70 CE: A reconsideration. *JBL* 103, 43-76.
- Klauck, H-J 1981. *Hausgemeinde und Hauskirche im frühen Christentum*. Stuttgart: KBW.
- Küng, H 1970. Der Frühkatholizismus im Neuen Testament als kontroverstheologisches Problem, in Käsemann, E (Hrsg), *Das Neuen Testament als Kanon*. Göttingen: Vandenhoeck.
- Lemaire, A 1973. The ministries in the New Testament: Recent research. *Bibl Theol Bul* 3, 133-166.
- Louw, J P & Nida, E A (eds) 1989. *Greek-English lexicon of the New Testament based on semantic domains*, 2 vols. New York: UBS.
- Luz, U 1974. Erwägungen zur Entstehung des 'Frühkatholizismus': Ein Skizze. *ZNW* 65, 88-111.
- Malherbe, A J 1983. *Social aspects of early Christianity*. Philadelphia: Fortress.
- Malina, B J 1986. Interpreting the Bible with anthropology: The case of the poor and the rich. *Listening* 21, 148-159.
- Meeks, W A 1983. *The first urban Christians: The social world of the apostle Paul*. New Haven: Yale University Press.
- Michel, J [s a]. sv οικονόμος. ThWNT.
- Neusner, J 1987. 'Israel': Judaism and its social metaphors. *JAAR* 55, 331-361.
- Neyrey, J H 1991a. sv Father, in Stuhlmüller, C & Senior, D (eds), *The Colledgeville pastoral dictionary of biblical theology*, 1-2. s l.
- 1991b. sv Ancestors, in Stuhlmüller, C & Senior, D (eds), *The Colledgeville pastoral dictionary of biblical theology*, 3-4. s l.

- Neyrej, J H 1991c. s v Community, in Stuhlmuller, C & Senior, D (eds), *The Colledgeville pastoral dictionary of biblical theology*, 5-6. s 1.
- 1991d. s v Family, in Stuhlmuller, C & Senior, D (eds), *The Colledgeville pastoral dictionary of biblical theology*, 7-8. s 1.
- Oepke, W [s a]. s v ἐπίσκοπος. ThWNT.
- Osiek, C 1984. *What are they saying about the social setting of the New Testament?* New York: Paulist Press.
- Pelser, G M M 1988. Die bedieninge in die Nuwe Testament: 'n Onderzoek na historiese wording en prinsipiële oorweging. *Praktiese Teologie in Suid-Afrika* 5(1), 1-18.
- Petersen, N R 1985. *Rediscovering Paul: Philemon and the sociology of Paul's narrative world*. Philadelphia: Fortress.
- Pilch, J J 1988. A structural-functional analysis of Mark 7. *Foundations and Facets Forum* 4, 31-62.
- Reicke, B [s a]. s v προίστημι. ThWNT.
- Roloff, J 1965. *Apostolat-Verkündigung-Kirche: Ursprung, Inhalt und Funktion des kirchlichen Apostelamtes nach Paulus, Lukas und den Pastoralbriefen*. Gütersloh: Gerd Mohn.
- 1978. s v Amt, Amter, Ampverständnis. TRE.
- Sand, A 1979. Überlegungen zur gegenwärtigen Diskussion über den Frühkatholizismus. *Catholica* 33, 49-62.
- Schelkle, K H 1979. Charisma und Amt. *ThQ* 159, 243-254.
- Schweizer, E 1958. *Gemeinde und Gemeindeordnung im Neuen Testament*. Zürich: Zwingli Verlag. (ATHhANT 35.)
- Van Aarde, A G 1990a. ἡ Εκκλησία – ἄγια καὶ ἄμωμος (Ef 5:27): Die 'heiligheid' van die kerk teen die agtergrond van die breuk kerk-sinagoge. *In die Skriflig* 24/3, 251-264.
- 1991a. 'The Most High God does live in houses, but not in houses built by men...': The relativity of the metaphor 'Temple' in Luke-Acts. *Neotestamentica* 25/1, 51-64.
- 1991b. *Nuwe-Testamentiese teologie en metaforisiteit in teologiese teoretisering*. Ongepubliseerde studiegids, Departement Nuwe-Testamentiese Wetenskap (Afd A), Universiteit van Pretoria.
- Vermees, G 1977. *The Dead Sea scrolls: Qumran in perspective*. London: Collins.
- Von Tilborg, S 1988. An interpretation from the ideology of the text. *Neotestamentica* 22, 337-353.